

Szabó Csaba

Október hősei

Pataki diákok
az 1956-os forradalomban

Ötven éve történt, hogy ifjúsága kezdeményezésére a magyar nép fegyvert ragadott a országban hét éve fennálló kommunista diktatúra ellen, s forradalma győzött a szovjet hadsereg támogatását is élvező ÁVH és az önkényuralmat kiszolgálók ellen. A nagy reményeket tápláló csodálatos álom csupán egyetlen hétig tartott. A Szovjetunió nem hagyhatta, hogy a nyugati nagyhatalmak támogatását csak szóban élvező Magyarország kiszakadjon a kommunista birodalomból. A „magyar csoda” szertefoszlott, következett az éveken át tomboló, ezrek halálát, bebörtönzését jelentő, kegyetlen megtorlás.

Az ötven évvel ezelőtti hősiesség helytállásból a pataki diák sem maradhatott ki. Sokan voltak, akik tetteikkel is a forradalom mellé álltak, s akik életüket, karrierjüket kockáztatták, a bosszú éve alatt fel is áldozva bizonyították, hogy a pataki kollégium nevelése örök életükre szóló tartást és a magyar nemzet iránti elkötelezettséget plántált beléjük. Hazafiak voltak ők, akárcsak pataki diák elődeik, köztük Kossuth Lajos vagy a tizenötödik aradi vértanú, Kazinczy Lajos. Büszkéek vagyunk rájuk.

Rendezvényünk meghívójának mottója szerint „*Eme sorsfordító történelmi eseményünket is kikezdheti az idő, ha nem becsüljük meg és nem adunk fórumot azoknak, akik hiteles tanúi, áldozatos, szenvedő részesei voltak azoknak a gerinckiegyenesítő időknek. Sajnos, nem ismerjük eléggé őket, nem kérdezzük őket,*

pedig pataki diákok tucatjával voltak tevékeny résztvevői az akkori fényes napoknak”. Ebben a körben tudjuk, hogy Makó Dezső, Csávás Imre, Újszászy Kálmán barátaink, valamint sokan mások hosszú évek óta sürgették az 56-os volt pataki diákok visszaemlékezéseinek, élményeinek, tetteinek, hősiességének összegyűjtését az utókor számára. Az elmúlt télre bértek ezek a magvak, s elhatároztuk, hogy a forradalom 50. évfordulójának évében könyvet jelentetünk meg *Pataki diákok az 1956-os forradalomban* címmel. A kiadás költségeinek fedezetét a Sárospataki Református Kollégium Alapítvány biztosította, a szerkesztést és a kiadást magam vállaltam. Az Alapítvány teljes címlistájára (3000 fő!) és a Sárospataki Diákok Budapesti Egyesülete címlistájára (több mint 300 fő!) kiküldtük a felhívást, hogy mindazok, akik bármilyen formában érintettek voltak 56-ban, vagy 56-tal kapcsolatban, jelentkezzenek. Hiszitek vagy sem, kaptunk is egy, azaz egy választ. Szepesi Gábor öregdiáktársunk küldte az e-mail-t. Idézem:

„1956-57-ben voltunk utolsó évesek. Van egy emléktárgyam, ami nagyon a szívemhez nőtt, s ez pedig a szalagavatóra készült szalag. A története a következő: Szabó Tibor osztálytársunk nővére készített mindenkinek egy, még a mai szemmel nézve is szép szalagot. A szalag maga tiszta fekete volt, közepére a Kossuth-címmert hímezte, alatta ezzel a szöveggel: HÍ A HAZA!, s a címer két oldalán a két év-

szám: 1957 – 1967. A szalagot csak rövid ideig hordhattuk, mivel letiltották és be kellett szolgáltatni az iskolában. Hogy kinek az utasítására, arra már nem emlékszem. Helyette egy, csak az évszámokat tartalmazó világoskék szalagot kaptunk, de ennek már valójában nem volt semmi jelentősége, senki nem is szerette. Én a szalagot nem adtam le, elraktam és megőriztem a többi pataki emlékeim között. Tudomásom szerint más osztálytársam a szalagot nem őrizte meg. Felajánlom a készülő könyv számára a róla készült fényképet és ezt a történetet.”

Bár csak egy válasz érkezett a körlevelünkre, ez nem bátortalanított el bennünket. Mondhatnám, inkább ingerelt, s a passzivitásba nem nyugodva bele, a már korábban ismert 56-ban érintett diáktársainkkal kezdve (a témáról többen is tartottak előadást e körben) makacsul kerestünk, kutattunk, érdeklődtünk. Úgy terveztük, hogy október 23-ára megjelenik a könyv, de az elhúzódó anyaggyűjtés (még mindig van, akitől várunk anyagot!) és a hosszú nyomdai átfutás kitolta a kiadás dátumát az év legvégére. De még így is a kétszeres jubileumi évben: 50 éve kelt fel a magyar nép, s 475 éve alapították a Kollégiumot.

A könyvben huszonöt volt pataki diák szerepel. Ki saját maga emlékezik, kiről könyvekben, újságokban, folyóiratokban megjelent írások tanúskodnak, van, aki magnószalagra mondta 56-os emlékeit, van, aki személyes okokból nevének elhallgatását kérve adta át írását, s van akiről rokona írta meg, hogy ő is azok között volt, akik Mindszenty Józsefet kiszabadították (ő maga még mindig fél? Vagy csak nagyon szerény?) Csávás Imre és Schulek Mátyás 56-os élményeit, majd a rákövetkező börtönévek eseményeit ebben a körben már megismertük – ők fő helyet kapnak a könyvben. Nagy-Bozsoky József bátor

debreceni kiállása is hangsúlyosan szerepel. Helyet kapott még Balázs-Piri László, Csorba András, Fekete Gyula, Fekete Pál, Jakab Zoltán, Janka András, Janka Béla, Kisgyörgy Károly, Móré György, Papp Béla, Poppé György, Somogyi Dezső András, Tukacs Béla, valamint azok, akiknek írásaiból ma este néhány részletet olvasok fel. A visszaemlékezések szerkesztve, de meg nem változtatva jelennek meg. Stílusuk mindenütt egyéni. Dehát nem szépírók írták azokat, hanem hősök!

A forradalomban különleges szerepe volt az úgynevezett „fehércöpenyeseknek”. Önkéntes mentők, javarészt orvostanhallgatók, de civilek is voltak ők, akik vállalták, hogy akár a tűzvonalban is segítséget nyújtsanak a sebesülteknek, rászorulóknak. Sokan voltunk ilyenek. Jómagam is, aki akkoriban néhány évig orvos voltam, egyetemi csoporttársaimmal együtt mentettem a bajba jutottakat. A parlamenti sortűz idején saját szememmel láttam, ahogy az ÁVH-sok nem kímélték még a fehércöpenyeseket sem, egyik csoporttársamat sebesült szállítás közben lötték le. A fehércöpenyesek között Constantin Miklós volt a hősök hőse. Már napok óta járták teherautóval a várost, a legexponáltabb helyeket, s mentették a sebesülteket. Azán október 25-én ez történt:

„Az idő tájt már olyan pocsékul nézett ki az Üllői út, mintha harctéren jártunk volna. De hát harctér is volt! A bajt az hozta ránk, hogy a sofőr egy pillanatra bekapcsolta a reflektort, mert nem tudtunk tovább menni. Meg szerette volna nézni, hogy mi van körülötte. És abban a pillanatban jött a sorozat... Vélhetően az Iparművészeti Múzeum felől. Azt is megállapíthattuk később, hogy magasból jöhetett, mert – miközben én előre hajoltam – a kulcscsontom alatt ment be a golyó és a lapockám alatt jött ki. Ennek a lövésnek a fájdalmas volta okozta feltehetőleg, hogy a jobb kezemmel – egy

reflex mozdulattal – odakaptam, és olyan szerencsétlenül ért a másik lövés, hogy a kezem valamennyi középcsontját egytől egyig összetörte. Szintén bement meg kijött a golyó, majd súrolta a homlokomat és a szemöldökömből tépett ki egy darabot.

Abban a pillanatban, ahogy eldőrdült a sorozat, a sofőr lebukott a hátam mögé, és az a golyó, amelyik kijött belőlem, keresztülment az ő vállán is! Megállapították ugyanis, hogy 'fáradt' golyótól sebesült meg, és mivel ez a golyó a lapockám alatt hagyta el a testemet, őt csak a hátam mögött találhatta el a lövedék.

Gyerekek, úgy érzem, megsebesültem – mondtam. Erre az önkéntes ápolónő elkiáltotta magát – még ma is a fülemben cseng: – A doktora megsebesült! – Az orvostanhallgató rögtön kiugrott, hátraültek, s kiderült, hogy olyan nagy a sérülésem, hogy nem nagyon tudnak velem mit kezdeni. – Ne csináljatok semmit – mondtam, csak az önkéntes ápolónőtől kértem dugja be a golyó be- és kimeneti nyílásába az ujját, nehogy megfulladjak, ahogy az tüdőlövéskor gyakran előfordul.

A kocsit visszavitt a klinikára, s olyan gőzerővel, hogy talán ennek köszönhetem az életemet. Az orvostanhallgató vezetett. Igaz, nem olyan ügyesen, mint a sofőr... Az autónak leszakadt az ajtaja, elvitte a fél kapufélfát, de szerencsére még időben beértünk. Ott mindjárt hordágyra tettek – ömlött belőlem a vér –, majd orvosok vettek kézbe. Számomra ezzel a sebesüléssel véget ért 1956. Másfél évig voltam kórházban. Klinikáról klinikára jártam, sokszor műtöttek, itthon is, Ausztriában is. A fő idegköteg sérült meg, amely behálózza és mozgatja a végtagokat, s ettől bénult le a bal karom. Orvos nem lett belőlem, pedig valamikor annak készültem.

Hogy miért kockáztattam az életem másokért? Ha ezt a kérdést feltenném magamnak már óriási hibát követnék el. Pedig so-

kan a fejemhez vágják, hogy mondd, Miki, érdemes volt? Ha az ember mindig úgy cselekszik, hogy előtte mérlegel, megette a fene az egész életet. 1956 októberében mentés közben soha nem fontolgattam, miért kockáztatom másokért az életemet. Belső indítást éreztem, hogy segítek. Újra csak ezt tenném."

Tatay Zoltán Szerencsről jött Patakra. Apja Szerencsen megbecsült állatorvos volt, fiát is erre a pályára szánta. De Zoli sokoldalú tehetség volt, már-már zseni, s bár simán felvették a színiakadémiára, a szülői szigor a család férfi tagjainak hagyományos foglalkozását kényszerítette rá: az állatorvosi főiskolára iratkozott be. Ugyannakor a színészettel változatlanul kacérkodott, albréti szobájában műkedvelő barátival Shakespeare Hamletjét próbálták nap mint nap, Zolival a címszerepben.

Tatay Zoli is „fehérköpenyes” volt azokban a napokban, csakúgy, mint a medikusok és állatorvosok nagy többsége. Róla Végh Alpár írta a Magyar Nemzetben:

„A Harmincettesek terén történt. Itt zúdultak rá a golyók... Hamlet fehérben volt, futott át a téren, orvosi köpenye volt a legjobb célpont: hét lövés érte, s mint akibe villám csapott, úgy zuhant a földre. A vér bíborszín virágot rakott rá, tudta, hogy a szép arcú fiú többé már nem áll fel. Nemsokára eleredt az eső, fátlyolt húzott a tér házai közé; a keskeny utcában géppuskások közt sistergett az indulat, attól fogva mindenre lőttek, ami mozgott. Így múlt el 1956. október huszonnegyediké, a remény második napja. A géppisztolyok felugattak este és éjszaka is, majd reggel lett, és a fiú még mindig ott feküdt vérrel itatott köpenyében a szobor és a posta között. A dán Hamletet megölte az udvari ármány. Vérben feküdt az idegen hódítók előtt, csaknem úgy, mint a mi Hamletünk a Harmincettesek terén. Ugyan volt-e Tatay Zoltánnak Horatiója, aki elmondta holtteste fölött:

„Jó éjtt, királyfi; nyugosson angyal éneklő sereg!” Nem volt. És nincs angyal éneklő sereg sem. De hát miért nincs?”

Halmi Iván barátunk naplót írt – micsoda kincs ez ma! – az október 23-át követő 22 napon. E napló teljes terjedelmében megjelent a *Zempléni Múzsza* 2005. évi 2. számában (*Októberi napló, 1956. Karcolatok a Szabadságharc napjaiból*).

Idén nyáron emlékeztünk Béres Ferenc énekművészre, pataki diáktársunk halálának tizedik évfordulóján. Patakon az Iskolakertben, a Sárospataki Református Kollégium Alapítvány kezdeményezésére és anyagi támogatásával és a család nagylelkű hozzájárulásával felavattuk mellszobrát. Béres Ferencnek 1956 kapcsán a Magyar Néphadsereg Művészegyüttesével tett kínai vendégszereplésről történt hazatérésekor támadt súlyos következményekkel járó nézeteltérése a hatóságokkal. Erről részletesen szólt szoboravató beszédében Tukacs Béla (lásd a *Béres Ferenc dalénekes emlékezete* c. cikket lapunk e számában).

A volt pataki diák és tanár Képes Géza e sorokkal zárta 1956. november 8-án írott *Forradalom* című versét: „*Vonulnak a tankok, / reszketnek a házak, / de az emberek nem.*”

Nemzeti ünnep csak az lehet, amelyet a nép is szívébe fogad. Szívünkbe pedig csak azt tudjuk fogadni, amit ismerünk. Ezért ismernünk és ápolnunk kell emlékeinket. Ma nincs 56-os példaképe a fiataloknak úgy, ahogy nekünk még száz év múltán is voltak 1848-as példaképeink. Ez a könyv ezt a hiányt is hivatott pótolni. Pataki diák példaképeket, hősokeket adni, felmutatni a pataki diák-utódoknak.

E könyv szereplői hősoke voltak – valamennyien. Hősoke, akik fegyverrel vagy fehér köpenyben, tollal, röpcédulával vagy az ügy melletti kiállással, félelmet nem ismerve, a kockázatot vállalva, s akár életüket adva is, hazafiként viselkedtek. Igen, hősoke voltak ők. A mi hősokeink. Patak hősokei.

Legyünk büszkéek rájuk!

(Elhangzott 2006. október 28-án Budapesten, a Magyar Kultúra Alapítvány székházában, a Sárospataki Diákok Budapesti Egyesülete 267. klubestjén.)